

УДК 008:39

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-51>**Дмитро МОКРІЙ**

аспірант кафедри туризму, документознавства та міжкультурних комунікацій, Інститут філології та масових комунікацій Університету «Україна», вул. Львівська, 23, корпус 2, м. Київ, Україна, 03115
ORCID: 0009-0006-3913-2811

Бібліографічний опис статті: Мокрій, Д. (2025). Підходи до класифікації нематеріальної культурної спадщини в Україні. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 401–410, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-51>

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ

Мета роботи. Метою статті є всебічний аналіз та систематизація основних підходів до класифікації нематеріальної культурної спадщини (НКС) в Україні, визначення їхніх змістових, просторових, функціональних та соціальних аспектів, а також окреслення можливостей практичного застосування класифікаційних моделей у сфері збереження та управління культурною спадщиною.

Методологія. У дослідженні використано загальнонаукові методи – аналіз, синтез, порівняння, системний та процесний підходи, а також спеціальні методи класифікації, інтерпретації та узагальнення. Джерельну базу становлять наукові праці, методичні рекомендації та нормативні документи у сфері охорони НКС. Структуру дослідження побудовано відповідно до логіки виокремлення окремих підходів: тематичного, географічного, культурно-економічного, історико-генетичного, інституційно-організаційного, етнографічного, функціонального та соціального.

Наукова новизна. Запропоновано оновлену типологію підходів до класифікації НКС, яка відображає сучасний стан української гуманітарної науки та відповідає принципам Конвенції ЮНЕСКО 2003 р. Новизна полягає у поєднанні змістово-аналітичних, просторово-регіональних і соціально-функціональних критеріїв у межах єдиної класифікаційної моделі. Розкрито механізми взаємодії між суб'єктами охорони спадщини (державними, науковими, громадськими), а також показано роль НКС як чинника культурної ідентичності, комунікації та соціальної згуртованості.

Висновки. Класифікація нематеріальної культурної спадщини є багаторівневим процесом, що потребує інтеграції різних підходів. Тематичний, географічний та інституційно-організаційний підходи забезпечують структуризацію й управлінський аспект системи охорони, тоді як історико-генетичний, етнографічний, функціональний і соціальний розкривають смисловий та ідентифікаційний потенціал культурних практик. Комплексне застосування цих підходів формує методологічну основу для подальших досліджень і створення цифрових класифікаційних моделей, інтегрованих у державну політику збереження НКС.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, класифікація, тематичний підхід, етнографічний підхід, історичний підхід.

Dmytro MOKRIY

Postgraduate student at the Department of Tourism, Documentary Studies and Intercultural Communications, Institute of Philology and Mass Communications of "Ukraine" University, 23 Lvivska St, building 2, Kyiv, Ukraine, 03115

ORCID: 0009-0006-3913-2811

To cite this article: Mokriy, D. (2025). Pidkhody do klasyfikatsii nematerialnoi kulturnoi spadshchyny v Ukraini [Approaches to the classification of intangible cultural heritage in Ukraine]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 401–410, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-5-51>

APPROACHES TO THE CLASSIFICATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis and systematization of the main approaches to the classification of intangible cultural heritage (ICH) in Ukraine, to identify their semantic, spatial, functional, and social dimensions, as well as to outline the possibilities of applying classification models in the field of heritage preservation and management.

Methodology. The research applies general scientific methods such as analysis, synthesis, comparison, systemic and process approaches, along with specific methods of classification, interpretation, and generalization. The source base includes academic studies, methodological recommendations, and regulatory documents in the field of ICH protection. The structure of the study follows the logic of differentiating individual approaches: thematic, geographical, cultural-economic, historical-genetic, institutional-organizational, ethnographic, functional, and social.

Scientific novelty. The study proposes an updated typology of approaches to the classification of ICH that reflects the current state of Ukrainian humanities and aligns with the principles of the 2003 UNESCO Convention. The novelty lies in integrating content-analytical, spatial-regional, and socio-functional criteria within a unified classification model. The paper reveals mechanisms of interaction among heritage protection actors (state, academic, and community) and demonstrates the role of ICH as a factor of cultural identity, communication, and social cohesion.

Conclusions. The classification of intangible cultural heritage is a multi-level process requiring the integration of diverse approaches. The thematic, geographical, and institutional-organizational approaches ensure structural and managerial dimensions of the heritage system, whereas the historical-genetic, ethnographic, functional, and social approaches uncover the semantic and identity-forming potential of cultural practices. The comprehensive application of these approaches establishes a methodological foundation for further research and for developing digital classification models integrated into the national policy of ICH preservation.

Key words: intangible cultural heritage, classification, thematic approach, ethnographic approach, historical approach.

Актуальність проблеми. Україна володіє значною нематеріальною культурною спадщиною, яка передається від покоління до покоління як дорогоцінний скарб, втілюючи в собі глибокі духовні цінності, багаті історичні здобутки та унікальність національної ідентичності українського народу. Нематеріальна культурна спадщина є ключовим елементом національної гордості та ідентичності. Її збереження та популяризація сприяють підтримці культурного розвитку і соціальній єдності суспільства.

Сьогодні існує багато підходів до класифікації нематеріальної культурної спадщини, що охоплюють різні аспекти та дозволяють її систематизувати. У результаті чого, класифікація нематеріальної культурної спадщини дозволяє краще розуміти і, відповідно, зберігати культурні традиції та цінності українського народу.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю осмислення нематеріальної культурної спадщини не лише як частини минулого, а як важливого ресурсу сучасного суспільного розвитку, який потребує збереження, оновлення та інтеграції в сучасні культурні практики. У контексті глобалізаційних процесів саме збереження і переосмислення нематеріальної спадщини стає запорукою формування стійкої національної ідентичності та культурної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підходів до класифікації нематеріальної культурної спадщини (НКС) в Україні висвітлювали як міжнародні організації, так і науковці. Важливим кроком у цьому напрямі стала Конвенція ЮНЕСКО про охорону

нематеріальної культурної спадщини (Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, 2008), де визначено основні категорії проявів НКС та підходи до їх систематизації.

В українській науковій літературі Борисенко В. та Борисенко М. (Борисенко В., Борисенко М., 2022, с. 73–81) уточнюють міжнародні підходи з урахуванням національної специфіки та соціокультурного значення елементів спадщини. Аналіз класифікаційних підходів, представлених у статті В. В. Дем'яна (Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88), показує, що в Україні та за кордоном при систематизації НКС враховують не лише типи і категорії елементів, а й регіональні особливості, соціальні функції та взаємозв'язки між проявами культурної спадщини. На прикладі дослідження Несена І. (Несен І., 2005, с. 45–52) демонструється науковий підхід до виділення та структурування окремих елементів нематеріальної культурної спадщини. Автор аналізує традиційні обряди Центрального Полісся та пропонує класифікацію їхніх структурних рівнів – від сакрального змісту до функціональної ролі в житті громади. Такий підхід ілюструє можливість системного вивчення локальних культурних практик і водночас підкреслює потребу у формуванні єдиної термінологічної та класифікаційної бази.

Важливим інструментом на рівні державної культурної політики є Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України (Національний перелік..., 2024), побудований на основі положень Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (Конвенція..., 2008). Його

структура спирається на типологічні ознаки, визначені в Конвенції, – усні традиції, виконавські мистецтва, соціальні практики, знання, ремесла тощо – і водночас враховує регіональні особливості, носіїв традицій і соціокультурні функції. Такий підхід забезпечує узгодженість між міжнародною систематизацією і національною практикою фіксації елементів (Дем'ян В. В., 2024).

Отже, сучасні дослідження та нормативні документи створюють підґрунтя для вироблення узагальненої національної моделі класифікації нематеріальної культурної спадщини. Водночас відсутні комплексні роботи, у яких би порівнювалися наукові й нормативні підходи, їхні критерії та структура. Цю наукову прогалину і покликано заповнити дана стаття.

Мета роботи. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні дослідницькі завдання: дослідити різні класифікаційні підходи до нематеріальної культурної спадщини; проаналізувати національні та міжнародні нормативні документи, що визначають принципи систематизації нематеріальної спадщини; розглянути практичні приклади класифікації елементів НКС у сучасній українській науковій традиції.

Виконання зазначених завдань дозволить чітко окреслити наукову проблему, узагальнити існуючі підходи до класифікації та визначити перспективи їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні підходи до класифікації нематеріальної культурної спадщини в Україні спираються на положення Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, ратифікованої у 2008 р. (Конвенція..., 2008). У документі визначено концептуальні засади систематизації нематеріальних практик, де кожен прояв спадщини розглядається як складова певної сфери культурної діяльності, що створює наукове підґрунтя для класифікації (Борисенко В., Борисенко М., 2022, с. 73–81).

Важливо розмежувати поняття духовна культура і нематеріальна культурна спадщина. Перша охоплює всі духовні прояви суспільства, тоді як НКС становить лише їхню частину – ті елементи, що відповідають критеріям автентичності, безперервності передачі та соціальної значущості, визначеним Конвенцією ЮНЕСКО 2003 р. Таким чином, НКС є нормативно

окресленою підсистемою духовної культури, орієнтованою на збереження живих традицій у сучасному середовищі. Доцільно розрізняти два рівні класифікації: загальний (нормативний) – визначений міжнародними та національними документами (Конвенція ЮНЕСКО; Національний перелік НКС), де зафіксовано домени та принципи систематизації; і локальний (емпіричний) – представлений підходами українських дослідників до типології окремих елементів. Це розмежування поєднує державну систему охорони спадщини з реальною практикою її побутування.

В Україні на основі цих положень створено Національний перелік елементів НКС (Національний перелік..., 2024). Його структура відображає класифікаційні принципи Конвенції: кожен елемент належить до певного домену – усної творчості, виконавських мистецтв, соціальних практик, знань чи ремесел (Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88) – та має територіальну прив'язку. Елементи, внесені до Переліку (гуцульська писанка, косівська кераміка, петриківський розпис, борщ український), демонструють не лише різноманіття, а й спробу систематизованого опису за типом, функцією, носіями й ареалом побутування (Національний перелік..., 2024; Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88). Таким чином, Перелік виконує функцію не лише реєстру, а й практичного інструменту класифікації.

Класифікація нематеріальної культурної спадщини в українській традиції має різноспрямований характер і спирається як на міжнародні методологічні засади, так і на локальні дослідження практик. У працях простежуються різні рівні систематизації – від загальнотеоретичних концепцій до спеціалізованих класифікацій обрядових комплексів і ремесел (Несен І., 2005, с. 45–52; Борисенко В., Борисенко М., 2022, с. 73–81; Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88). І. Несен виокремлює структурні елементи весільного обряду Центрального Полісся за послідовністю дій і соціальними функціями (Несен І., 2005, с. 45–52), показуючи, що класифікація може базуватися і на ритуальній логіці. В. та М. Борисенки акцентують просторовий вимір поширення спадщини, співвідносячи елементи з історико-культурними регіонами (Борисенко В., Борисенко М., 2022, с. 73–81). В. В. Дем'ян аналізує

нормативну імплементацію підходів ЮНЕСКО в українську практику й типологію елементів Національного переліку (Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88; Конвенція..., 2008).

На нормативному рівні, відповідно до Конвенції ЮНЕСКО, застосовується типологія за доменами (усні традиції, виконавські мистецтва, звичаї, знання про природу, ремесла), що в Україні слугує базовою схемою опису елементів (Конвенція..., 2008; Національний..., 2024). У наукових працях натомість акцент робиться на соціальній функції, регіональній локалізації й символічному змісті традицій (Несен І., 2005; Борисенко В., Борисенко М., 2022).

Аналіз нормативних і наукових джерел дозволяє виокремити основні підходи до класифікації: тематичний, інституційно-організаційний, географічний, етнографічний, культурно-економічний, функціональний, соціальний та історико-генетичний. Їх сукупність показує, що нематеріальна культурна спадщина в Україні розглядається як жива система, пов'язана з носіями, простором, ритуальними ролями та суспільними функціями (рис. 1).

В українській практиці охорони нематеріальної культурної спадщини одним із базових є *тематичний підхід* до класифікації. Він ґрунтується на принципі групування елементів за змістовими доменами, які відображають основні сфери культурної діяльності спільнот. Такий підхід закріплено у положеннях Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, ратифікованої Україною у 2008 році, де визначено ключові сфери (усні традиції та форми вираження; виконавські мистецтва; звичаї, обряди та святкування; знання

і практики, пов'язані з природою та всесвітом; традиційні ремесла) (Конвенція..., 2008).

Ці ж категорії застосовано у Національному переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України як рамку опису кожного елемента. Для кожного зафіксованого елемента зазначається, до якого саме домену він належить (наприклад, до виконавських мистецтв чи традиційних ремесел), а також хто є носієм традиції, у якому регіоні вона побутує, і яку соціокультурну функцію виконує (Національний перелік..., 2024; Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88). Тобто тематична приналежність у цьому випадку не є лише теоретичною ознакою – вона стає обов'язковим елементом офіційної інвентаризації.

У межах такого підходу елементи нематеріальної культурної спадщини розглядаються не як ізольовані практики, а як представники ширших типів культурних явищ: наприклад, регіональні музично-виконавські традиції (як складова домену виконавських мистецтв) або локальні техніки художніх ремесел (як прояв домену традиційних ремесел). Це дозволяє співвідносити окремі елементи спадщини між собою на основі їхнього змісту, функції та способу передачі знань у спільноті (Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88). Використання тематичного підходу забезпечує уніфіковану структуру опису нематеріальної культурної спадщини на національному рівні та робить можливим її подальший просторовий і соціокультурний аналіз. Зокрема, систематизація елементів за доменами дає змогу надалі співвідносити їх з регіонами побутування, носіями традиції та практичними формами збереження (Борисенко В.,

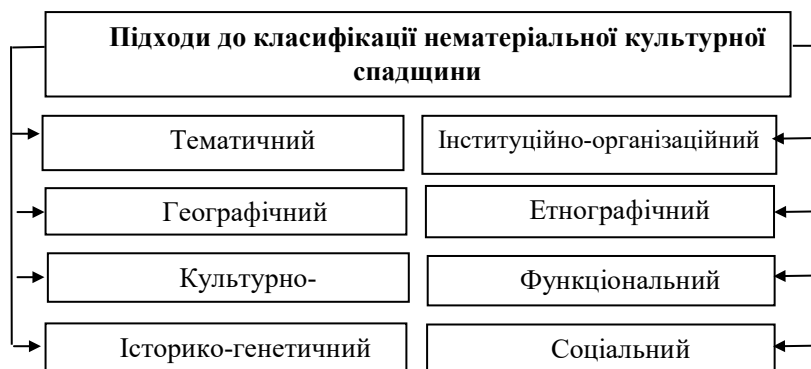

Рис. 1. Основні підходи до класифікації нематеріальної культурної спадщини

(Джерело: узагальнено на основі Конвенції..., 2008; Національний перелік..., 2024; Дем'ян В. В., 2024; Борисенко В., Борисенко М., 2022; Несен І., 2005)

Борисенко М., 2022, с. 73–81). У цьому сенсі тематичний підхід виступає основою для побудови узгодженої моделі класифікації нематеріальної культурної спадщини України (Національний перелік..., 2024).

Застосування тематичного підходу дає змогу впорядкувати культурні прояви за змістовими ознаками, проте для повнішого розуміння структури нематеріальної культурної спадщини важливо враховувати й просторовий вимір її існування. Саме тому наступним аналітичним рівнем виступає географічний підхід, який зосереджується на територіальному поширенні елементів НКС і виявленні регіональних відмінностей культурних традицій.

Географічний підхід у класифікації нематеріальної культурної спадщини спирається на принцип просторової диференціації культурних практик та їх локалізації у межах певних історико-географічних регіонів. Його мета полягає у виявленні закономірностей поширення традицій і встановленні зв'язку між природним середовищем, історичним розвитком та культурними особливостями місцевих спільнот (Борисенко В., Борисенко М., 2022, с. 73–81; Несен І., 2005, с. 45–52). Такий підхід дозволяє розглядати нематеріальну культурну спадщину як просторово організовану систему, у якій кожен елемент має власний ареал побутування та культурну прив'язку до конкретного регіону.

У практиці охорони НКС цей принцип реалізується через обов'язкове зазначення територіальної належності кожного елемента у Національному переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Географічна локалізація – один із базових критеріїв опису елементів, адже вона відображає не лише місце походження, а й соціокультурний контекст їхнього збереження (Національний перелік..., 2024; Дем'ян В. В., 2024, с. 79–88). Як зазначає А. М. Гаврилюк (Гаврилюк А. М., 2019), просторові характеристики елементів НКС, зокрема їх ареал побутування, визначають не лише культурну, а й туристично-регіональну цінність традицій, адже саме локалізація надає спадщині унікальності та сприяє збереженню її автентичності.

Регіональний аналіз дає змогу ідентифікувати осередки культурної тяглості – наприклад, гуцульське писанкарство у Карпатському регіоні,

петриківський розпис на Дніпропетровщині чи традиції козацьких обрядів на Запоріжжі. Таке просторове групування елементів формує підґрунтя для розуміння культурної мозаїки України та забезпечує зв'язок між локальними традиціями і національною системою класифікації (Борисенко В., Борисенко М., 2022; Несен І., 2005).

Географічний підхід, таким чином, поєднує аналітичний і практичний рівні дослідження нематеріальної культурної спадщини: він дозволяє систематизувати культурні прояви за територіальними ознаками, підтримуючи цілісність наукового опису та сприяючи розробці ефективних механізмів збереження спадщини в межах регіонів (Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України, 2024; Гаврилюк А. М., 2019; Дем'ян В. В., 2024).

Просторовий аналіз елементів НКС створює основу для їх осмислення в економічному та культурному контексті, адже локальні традиції можуть бути ресурсом розвитку регіонів. На перетині просторового й функціонального вимірів формується *культурно-економічний підхід*, що розглядає спадщину як чинник соціально-економічного зростання. У межах розмежування понять духовної культури та НКС цей підхід зосереджується на елементах, здатних стимулювати розвиток територій. І. П. Кудінова показує, що традиції та символи можуть слугувати основою туристичного бренду, підвищуючи впізнаваність і привабливість регіону (Кудінова І. П., 2023). Авторка трактує спадщину як стратегічний актив, що впливає на туристичний і інвестиційний потенціал.

А. М. Гаврилюк розглядає НКС як ресурс регіональної політики, описуючи «туристичне портфоліо» елементів із фіксацією ареалу, носіїв, практик і форм презентації (Гаврилюк А. М., 2019). Такий опис фактично класифікує спадщину за потенціалом створення регіонального туристичного продукту.

Культурно-економічний підхід виокремлює три типи елементів: 1) бренди регіону, 2) локальні ресурси, 3) елементи з потенціалом комерціалізації – у креативних індустріях, ремеслах чи подієвому туризмі. Це групування впорядковує НКС за ступенем залучення до соціально-економічного розвитку (Гаврилюк А. М., 2019; Кудінова І. П., 2023).

Цей підхід логічно поєднується з тематичним і географічним. Тематичний підхід окреслює, до якої сфери належить елемент (наприклад, традиційні ремесла, виконавські мистецтва), тоді як географічний – де саме він побутує. Культурно-економічний підхід показує, які з цих тематично та просторово визначених елементів стають (або можуть стати) чинником локального бренду, туристичної привабливості та економічної стійкості громади (Кудінова І. П., 2023; Гаврилук А. М., 2019).

Розвиток економічного потенціалу елементів нематеріальної культурної спадщини невіддільний від розуміння їхньої історичної тяглості, адже саме збереження автентичних традицій надає їм цінності як культурним і туристичним ресурсам. Це зумовлює необхідність аналізу спадщини не лише з позицій сучасного використання, а й у динаміці її історичного становлення.

Історико-генетичний підхід (від грец. genesis – походження) акцентує увагу на дослідженні еволюції елементів нематеріальної культурної спадщини, послідовності їхніх змін та ступеня збереженості автентичних форм. У межах цього підходу елемент НКС розглядається не як застигла традиція, а як результат тривалого розвитку та взаємодії культурних впливів. Аналіз здійснюється за критерієм історичної тяглості, що дозволяє виокремити архаїчні, модифіковані та сучасні варіанти побутування практик (Несен І., 2005). У дослідженні І. Несен «Весільний ритуал Центрального Полісся» (Несен І., 2005) весільний обряд розглядається як система, у якій співіснують давні ритуальні компоненти й нові соціальні форми. Авторка/автор простежує трансформації структури ритуалу від середини XIX до XX ст., класифікуючи його елементи за ступенем збереженості. Це дозволяє окреслити типи: традиційне ядро, модифікований елемент та залишкова форма, що фактично формує часову типологію НКС.

На методичному рівні подібний принцип застосовується і в практиці Українського центру культурних досліджень. Згідно з рекомендаціями З. О. Босик та Л. М. Снігирьової (Босик З. О., Снігирьова Л. М., 2015), при внесенні елемента до Національного переліку необхідно фіксувати його історію, етапи побутування та ступінь збереженості автентичних

рис. Отже, часовий вимір є одним із критеріїв офіційного опису елементів НКС.

Історико-генетичний підхід дозволяє інтегрувати результати аналізу в інші моделі класифікації – тематичну, географічну чи культурно-економічну – та забезпечує цілісне бачення еволюції культурних практик як живої системи, що поєднує спадковість і розвиток (Несен І., 2005; Босик З. О., Снігирьова Л. М., 2015).

Дослідження історичної тяглості елементів НКС підводить до питання механізмів їх збереження. Історико-генетичний підхід зосереджується на походженні традицій, тоді як інституційний – на суб'єктах, які забезпечують їх охорону, передачу та репрезентацію. Інституційно-організаційний підхід класифікує спадщину за типом установ, відповідальних за її збереження та популяризацію (Національний..., 2024; Український центр..., 2023). Виділяють три рівні суб'єктів:

- державний – МКІП, обласні управління культури, Український центр культурних досліджень (Босик З. О., Снігирьова Л. М., 2015);

- науково-освітній – Інститут етнології НАН України, профільні університети, музеї, архіви (Першина Н. Г., 2024, с. 99–107);

- громадський – локальні громади, носії традицій, громадські організації (Дем'ян В. В., 2024).

Такий підхід розглядає НКС не лише як об'єкт аналізу, а як сферу керованих соціальних процесів, де можна визначити рівні відповідальності та взаємодії суб'єктів. Він забезпечує узгодження дій держави, науки й громад, формуючи багаторівневу систему охорони – від документування до популяризації (Український центр..., 2023; Дем'ян В. В., 2024). Система інституцій створює основу для практичного дослідження спадщини, а аналіз їхніх ролей підводить до етнографічного підходу, що вивчає традиційні знання, звичаї та практики окремих спільнот.

Етнографічний підхід до класифікації нематеріальної культурної спадщини ґрунтується на аналізі культурних практик, звичаїв і знань окремих етнографічних груп. Його мета – виявити закономірності у формуванні, функціонуванні та трансформації традицій у межах конкретних спільнот. Такий підхід поєднує описову та аналітичну процедури: спостереження, інтерв'ю з носіями традицій, документування

та складання етнографічних карт і каталогів (Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, 2008; Дем'ян В. В., 2024).

Як зазначає І. Несен (Несен І., 2005), саме етнографічне польове дослідження дозволяє класифікувати елементи НКС за типом носія, способом передачі та регіональними відмінностями, виокремлюючи сталі й змінні компоненти культурної практики. У сучасних роботах (Дем'ян В. В., 2024) наголошується, що цей підхід сприяє фіксації локальних традицій – весільних обрядів, музичних жанрів, народних ремесел – та їх подальшій систематизації за етнокультурними ознаками.

Етнографічний підхід таким чином забезпечує конкретизацію класифікації нематеріальної культурної спадщини через врахування етнічного складу населення, локальних особливостей і способів збереження традицій у межах спільнот. Це дозволяє узгодити культурні типології з соціальними й історичними характеристиками регіонів України (Несен І., 2005; Дем'ян В. В., 2024).

Дослідження етнографічного виміру нематеріальної культурної спадщини дозволяє виявити її локальні особливості та зв'язок із конкретними спільнотами. Водночас цього рівня недостатньо для повного розуміння соціальної ролі традицій. Тому наступним етапом аналізу стає *функціональний підхід*, який розкриває, які саме суспільні, комунікативні, обрядові чи естетичні функції виконують елементи нематеріальної культурної спадщини в житті громади.

Функціональний підхід базується на аналізі соціальних, символічних і комунікативних функцій елементів спадщини, що дозволяє групувати їх за суспільним призначенням – релігійним, виховним, естетичним, інтеграційним чи рекреаційним (Костюк В., 2018). Як показує В. Костюк (Костюк В., 2018), аналіз функцій дає змогу групувати елементи спадщини за їхнім суспільним призначенням. Наприклад, обрядові практики та календарні свята виконують сакральну-ціннісну й інтеграційну функції; усна традиція (пісні, колядки, легенди) – комунікативну та виховну; ремесла і традиційні промисли – естетичну та економічну. Така класифікація не описує лише форму явища, а показує, чому воно зберігається в громаді й чому воно важливе для її самоідентифікації.

Є. Бородін (Бородін Є., 2023) звертає увагу, що соціальна значущість нематеріальної культурної спадщини сьогодні пов'язана не тільки з її культурною унікальністю, але й зі здатністю виконувати адаптивну функцію – підтримувати сталі практики в змінених умовах (урбанізація, міграція, воєнний досвід, цифровізація). З цієї точки зору окремі елементи НКС можуть описуватися не лише через їхній зміст, а через те, як вони працюють у спільноті: як механізми згуртування, міжпоколінної передачі знань або локальної самоорганізації (Бородін Є., 2023).

У цьому сенсі функціональний підхід дозволяє трактувати нематеріальну культурну спадщину як форму соціальної взаємодії та підтримки колективної пам'яті. Саме через виявлення функцій можна пояснити, чому певні традиції залишаються стійкими або повертаються до активного побутування після періоду занепаду, тоді як інші зникають або переходять у репрезентативну (сценічну, фестивальну) форму (Несен І. П., 2005; Дем'ян В. В., 2024).

Таким чином, функціональний підхід окреслює класифікацію нематеріальної культурної спадщини за суспільною роллю її елементів і дає змогу пов'язати окрему традицію не лише з конкретними носіями, а й із сучасними потребами громади (Костюк В., 2018; Бородін Є., 2023).

Функціональний підхід показує, яку роль відіграють елементи нематеріальної культурної спадщини в житті спільноти – виховну, ритуальну, комунікативну тощо. Наступний рівень аналізу пов'язаний не стільки з функціями окремої традиції, скільки з тим, як ця традиція підтримує спільноту як соціальне середовище. Цей аспект відображає *соціальний підхід*.

Соціальний підхід до класифікації нематеріальної культурної спадщини зосереджується на механізмах відтворення традицій у межах конкретних спільнот та на тому, як ці традиції забезпечують згуртованість групи, підтримку колективної пам'яті й локальної ідентичності (Бородін Є., Першина Н., 2023). У межах цього підходу об'єктом аналізу є не лише сам культурний елемент, а коло його носіїв, канали передавання знань, правила участі та соціальні контексти, у яких практика залишається «живою», тобто реально виконуваною (Дем'ян В. В., 2024).

Як підкреслюють Є. Бородін та Н. Першина (Бородін Є., Першина Н., 2023), сучасна

охорона НКС розглядає локальні громади не як пасивних «зберігачів», а як активних суб'єктів, які самі визначають, що є цінністю, як саме ця цінність має бути представлена назовні і хто має право її репрезентувати. Такий підхід дозволяє класифікувати елементи спадщини за типом соціальної взаємодії, яку вони підтримують: родинно-обрядова спільність, громада навколо ремесла, виконавська спільнота тощо (Бородін Є., Першина Н., 2023).

Польові дослідження традиційних обрядів – зокрема весільної обрядовості Центрального Полісся – демонструють, що обряд у цьому контексті виконує не лише ритуальну або сакральну функцію, але й функцію соціального включення: через участь у спільному ритуалі закріплюється статус особи, відтворюється структура родинних і міжродових зв'язків, відновлюється солідарність громади (Несен І. П., 2005). Саме така логіка дозволяє розглядати окремі елементи НКС як інструменти підтримки спільнотної єдності.

У сучасних дослідженнях також наголошується, що участь громади у відтворенні нематеріальної культурної спадщини стає механізмом формування відчуття приналежності, особливо в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій. Спільні практики – спів, відтворення календарних обрядів, колективні ремісничі майстерні, публічні покази традицій – виконують роль соціальних маркерів «свого» середовища та засобу взаємної підтримки (Зараховський О., 2021).

Як зазначає В. В. Дем'ян (Дем'ян В. В., 2024), нематеріальна культурна спадщина розглядається як жива практика саме тому, що вона постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього власного досвіду, взаємодії з оточенням і колективної пам'яті. Отже, у межах соціального підходу класифікація може здійснюватися за типом спільнотності та характером соціальних зв'язків, що підтримуються цією практикою (Дем'ян В. В., 2024).

Соціальний підхід, таким чином, підкреслює, що нематеріальна культурна спадщина – це не лише зафіксована традиція, а й процес її спільнотного відтворення «тут і тепер», який забезпечує стійкість і безперервність культурних смислів у межах конкретних людських груп (Несен І. П., 2005; Дем'ян В. В., 2024).

Дослідження системно узагальнило наукові й нормативні підходи до класифікації нематеріальної культурної спадщини України. Розглянуті підходи – тематичний, географічний, культурно-економічний, історико-генетичний, інституційний, етнографічний, функціональний й соціальний – показали багатовимірність цього явища. Вони охоплюють різні зрізи аналізу – від опису форм прояву спадщини до виявлення її соціальних функцій. Узгодження підходів дає змогу бачити НКС як цілісну систему живих культурних практик, що відтворюються у суспільстві. Найперспективнішими визначено функціональний і соціальний підходи, які поєднують аналітичну глибину з практичним потенціалом збереження спадщини у громадах. Вони поєднують науковий опис із реальними культурними процесами, фіксують не лише форму, а й життєздатність елементів НКС, формуючи основу для комплексної моделі її класифікації, придатної для науки, політики та культурної практики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що класифікація нематеріальної культурної спадщини – це складний процес, який потребує поєднання теоретичних і практичних підходів. Українська наукова традиція поступово формує власну класифікаційну систему, узгоджену з Конвенцією ЮНЕСКО 2003 року, але наповнену національним змістом.

Жоден підхід окремо не відображає повною мірою багатовимірність спадщини, проте їх поєднання створює комплексну модель. Тематичний, географічний і культурно-економічний підходи структурують елементи за змістом і простором, а історико-генетичний, інституційний, етнографічний, функціональний і соціальний – розкривають їх ціннісний та комунікативний потенціал. Разом вони виступають науковими інструментами систематизації та аналізу розвитку культурних явищ.

Комплексний підхід забезпечує не лише впорядкування культурних проявів, а й створює підґрунтя для державної політики, освіти та регіональних стратегій сталого розвитку. Важливо інтегрувати класифікаційні принципи у правові механізми охорони спадщини та зміцнювати міждисциплінарну співпрацю.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на створення універсальної моделі класифікації з аналітичними, просторовими

й соціокультурними критеріями, а також цифрових баз даних і картографічних інструментів для інтеграції результатів у науку, освіту та управління. Це сприятиме популяризації НКС, залученню молоді та зміцненню культурної ідентичності України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бережна Ю. Нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО: поняття, тенденції, український вимір. Географія та туризм, 2012, Вип. 23, с. 93–100.
2. Бородин Є., Першина Н. Еволюція інституціонального дизайну охорони нематеріальної культурної спадщини. Аспекти публічного управління, 2023, Т. 11, № 4, с. 35–41. DOI 10.15421/152350.
3. Босик З. О., Снігирьова Л. М. Нематеріальна культурна спадщина: виявлення, ідентифікація, документування, звітність: науково-методичні рекомендації. Київ : Логос, 2015, 52 с.
4. Гаврилюк А. М. Туристичне портфоліо нематеріальної культурної спадщини як інструмент регіональної політики розвитку туризму. Ефективність державного управління, 2019, № 2(59), с. 115–124.
5. Дем'ян В. В. Нематеріальна культурна спадщина в національному та міжнародному законодавстві. Культурологічна думка, 2024, № 25, с. 79–88. DOI 10.37627/2311-9489-25-2024-1.79-88.
6. Зараховський О. Нематеріальна культурна спадщина як чинник постконфліктної соціальної консолідації громад. Публічне управління та регіональний розвиток, 2021, № 4, с. 140–148.
7. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. Прийнята 17 жовтня 2003 р., ратифікована Україною 6 березня 2008 р. Офіційний переклад. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (дата звернення 29.10.2025).
8. Костюк В. В. Нематеріальна культурна спадщина України: проблема збереження. Культура і сучасність, 2018, № 2, с. 232–236. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2018_2_41 (дата звернення 29.10.2025).
9. Кудінова І. П., Терзі С. М. Культурна спадщина – бренд туристичної України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління», 2023, Т. 7, № 2, с. 27–34. DOI 10.23939/semi2023.02.
10. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. Український центр культурних досліджень. URL <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv> (дата звернення 29.10.2025).
11. Несен І. Весільний ритуал Центрального Полісся : традиційна структура та реліктові форми (середина XIX – XX ст.). Київ, 2005, 278 с.
12. Першина Н. Г. Управління охороною нематеріальної культурної спадщини в концептуальних позиціях процесного підходу в управлінні. Публічне управління і адміністрування в Україні, 2024, Вип. 41, с. 99–107.
13. Український центр культурних досліджень. Методичні засади ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Київ, 2023. URL: <https://uccr.org.ua/nks/elementy-nks/> (дата звернення 28.10.2025)

REFERENCES:

1. Berezhna, Yu. (2012). Nematerialna kulturna spadshchyna UNESCO: poniattia, tendentsii, ukrainskyi vymir [Intangible Cultural Heritage of UNESCO: Concepts, Trends, and the Ukrainian Dimension]. *Geohrafiia ta turyzm*, 23, 93–100 [in Ukrainian].
2. Borodin, Ye., & Pershyna, N. (2023). Evoliutsiia instytutsionalnoho dyzainu okhorony nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [Evolution of the Institutional Design of Intangible Cultural Heritage Protection]. *Aspekty publicznego upravlinnia*, 11(4), 35–41. <https://doi.org/10.15421/152350> [in Ukrainian].
3. Bosyk, Z. O., & Snihyrova, L. M. (2015). Nematerialna kulturna spadshchyna: vyvavlennia, identyfikatsiia, dokumentuvannia, zvitnist: naukovo-metodychni rekomendatsii [Intangible Cultural Heritage: Identification, Documentation, and Reporting: Scientific and Methodological Guidelines]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
4. Havryliuk, A. M. (2019). Turystychne portfolio nematerialnoi kulturnoi spadshchyny yak instrument rehionalnoi polityky rozvytku turyzmu [Tourism Portfolio of Intangible Cultural Heritage as a Tool of Regional Tourism Development Policy]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, 2(59), 115–124 [in Ukrainian].
5. Demian, V. V. (2024). Nematerialna kulturna spadshchyna v natsionalnomu ta mizhnarodnomu zakonodavstvi [Intangible Cultural Heritage in National and International Legislation]. *Kulturolohichna dumka*, 25, 79–88. <https://doi.org/10.37627/2311-9489-25-2024-1.79-88> [in Ukrainian].
6. Zarakhovskiy, O. (2021). Nematerialna kulturna spadshchyna yak chynnyk postkonfliktnoi sotsialnoi konsolidatsii hromad [Intangible Cultural Heritage as a Factor of Post-Conflict Social Consolidation of Communities]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok*, 4, 140–148 [in Ukrainian].

7. Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage] (2003, ratified by Ukraine on March 6, 2008). Official translation. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (accessed October 29, 2025) [in Ukrainian].
8. Kostiuk, V. V. (2018). Nematerialna kulturna spadshchyna Ukrainy: problema zberezhenia [Intangible Cultural Heritage of Ukraine: The Problem of Preservation]. *Kultura i suchasnist*, 2, 232–236. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2018_2_41 (accessed October 29, 2025) [in Ukrainian].
9. Kudinova, I. P., & Terzi, S. M. (2023). Kulturna spadshchyna – brend turystychnoi Ukrainy [Cultural Heritage as a Brand of Tourist Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Seriia “Problemy ekonomiky ta upravlinnia”*, 7(2), 27–34. <https://doi.org/10.23939/semi2023.02> [in Ukrainian].
10. Natsionalnyi perelik elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy [National Inventory of Elements of Intangible Cultural Heritage of Ukraine]. (2024). *Ukrainskyi Tsentrl Kulturykh Doslidzhen*. Retrieved from <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv> (accessed October 29, 2025) [in Ukrainian].
11. Nesen, I. (2005). Vesilnyi rytual Tsentralnoho Polissia: tradytsiina struktura ta reliktovi formy (seredyna XIX – XX st.) [Wedding Ritual of Central Polissia: Traditional Structure and Relict Forms (Mid-19th–20th Century)]. Kyiv [in Ukrainian].
12. Pershyna, N. H. (2024). Upravlinnia okhoronoiu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny v kontseptualnykh pozytsiakh protsesnoho pidkhodu v upravlinni [Management of Intangible Cultural Heritage Protection in Conceptual Positions of the Process Approach in Management]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, 41, 99–107. *Vydavnychiy dim “Helvetyka”* [in Ukrainian].
13. *Ukrainskyi Tsentrl Kulturykh Doslidzhen* [Ukrainian Center for Cultural Research]. (2023). *Metodychni zasady vedennia Natsionalnoho pereliku elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy* [Methodological Principles of Maintaining the National Inventory of Elements of Intangible Cultural Heritage of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian]. URL: <https://uccr.org.ua/nks/elementy-nks/> (accessed October 28, 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 31.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025